

ҲИФЗИ ПИРЯХҲО - НАҶОТИ БАШАРИЯТ

Об ҳамчун омили асосии мавҷудияти ҳаёт яке аз захираҳои асосии табиии бениҳоят муҳими сайёра ба шумор меравад.

Истифодаи захираҳои обӣ, масъалаҳои марбут ба он ва ҳифзи захираҳои обӣ чузбӣ ҷудонашавандаи сиёсат, иқтисодиёт, тафаккури ҷамъиятии мардум ва пешрафти давлату давлатдорӣ маҳсуб меёад ва ба манфиати аҳолии кишвар истифода намудани ин сарвати бебаҳо аз савияи касбии кормандони соҳа вобастагӣ дорад.

Дар ин замина Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти манфиатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва муҳити зист на танҳо аҳолии кишвар, инчунин аҳли башар дар минтақа ва сайёра тавассути идоракунии босуботи захираҳои обӣ эътибори хоса медиҳад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти роҳбарии хирадмандона ва сиёсати бунёдкоронаи Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳаллу фасли масъалаҳои иҷтимоӣю иқтисодии кишвар ба истифодаи захираҳои обӣ, ки нақши муҳимро дар рушди устувори кишвар мебозанд, дар заминаи истифодаи оқилонаи онҳо дар раванди баррасии муаммоҳои глобалӣ ҳамкории густурдаро ба роҳ мондааст.

Афзоиши аҳоли ва дар ин замина норасоии оби нӯшокӣ, ҳамчун мамлакати кӯҳсор камзамин будани кишвар, бар замми он истифодаи оқилонаи захираҳои обии фаромарзӣ ва даҳҳо мушкилотҳои рӯзмарраи дигаре ҳастанд, ки ҳалли онҳо фаъолияти дастаҷамъонаи на танҳо сокинони кишвар ва минтақа, ҳамчунин аҳли башариятро тақазо менамояд.

Маҳз ҳамин мушкилоти умумибашарӣ Роҳбарияти сиёсии Тоҷикистонро водор намуд, то тавачҷӯҳи сокинони сайёраро барои пешгирӣ ва худдорӣ аз паёмдҳои нохуши ин мушкилотҳо равон намуда, роҳбарони давлату халқиятҳоро ба сахнаи муколама даъват намояд. Баъд аз солҳои 2000-ум дар асоси 4 ташаббуси аз тарафи Роҳбарияти сиёсии Тоҷикистон

пешниҳодгардида қатъномаҳои Маҷмаи СММ қабул гардиданд, ки боиси ифтихори ҳар як сокини кишвар аст.

Эълон гардидани «Соли 2003 – соли оби тоза», «Даҳсолаи байналмилалии амал», «Об барои ҳаёт, солҳои 2005-2015», «Соли 2013- соли байналмилалии ҳамкорӣ дар соҳаи об» ва «Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» ташаббусхое мебошанд, ки боиси баргузори чандин ҳамоишҳои байналмилалӣ, конфронсу симпозиум ва семинарҳои миллӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ дар гӯшаю канори олам гашта истодаанд ва сахнаи муносиби муколама барои ҳалли мушкилоти обӣ баҳисоб мераванд.

Боиси ифтихор ва фараҳмандист, ки дар арафаи соли навиди мелодӣ муждаи набе барои миллати сарбаланди Тоҷик расид. Вобаста ба пешниҳоди навбатии Роҳбарияти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба эълон намудани Соли байналмилалии пирияхҳо ва ҳифзи пирияхҳо Маҷмаи умумии СММ дар иҷлосияи 77-уми СММ, рӯзи 14 декабри соли 2022 баргузор гардид, қатънома оид ба «Соли 2025 – Соли байналмилалии ҳифзи пирияхҳо» қабул намуда, дар ин замина ширкаткунандагони иҷлосия «Рӯзи 21 март – рӯзи байналмилалии ҳифзи пирияхҳо» эълон намуда, таъсис додани Фонди бовари байналмилалӣ барои саҳмгузори ҳифзи пирияхҳо ва соли 2025 гузаронидани Конфронси байналмилалӣ оид ба ҳифзи пирияхҳо дар шаҳри Душанбе дастгирӣ намуданд.

Қобили қайд аст, ки бузургтарин анбуҳи майдонҳои яхбандии Осиёи Марказӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир буда, зиёда аз 80%-и пирияхҳои минтақа маҳз дар кишвари мо қарор доранд. Агар майдони яхбандии минтақаи Осиёи Марказӣ ба 17 ҳазор км² баробар бошад, 60%-и масоҳати яхбандиҳои минтақа маҳз дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир гаштаанд. Захираи умумии яхи ин майдонҳои яхбандӣ дар кишвар 845 км³ –ро ташкил медиҳанд.

Дар давоми даҳсолаҳои охир таъсири тағйирёбии иқлим ва баланд рафтани ҳарорати ҳаво дар олам, аз ҷумла дар кишвари мо ба захираи яхию

обии мамлакат баръало ба мушоҳида мерасад. Тибқи маълумоти мавҷуда дар давоми солҳои 50-90-уми асри гузашта коҳишёбии шиддатноки пиряхҳо тақрибан 0,6-0,8 % дар як сол аз рӯи масоҳати яхбандӣ ва қариб 0,1% аз рӯи ҳаҷми яхҳо ташкил медиҳад. Агар ба таърихи майдони яхбандиҳои Тоҷикистон нигарем, онро метавон ба се давра тақсим намуд:

I. давраи нисбатан қадимтар, ки 200 ҳазор сол пеш ба вуқӯъ омадааст, ва тамоми ҳудуди Помири шарқӣ ва қисмати аз Помири ғарбиро ишғол намуда буд. Ин давраро давраи яхбандии Тупчак меноманд. Майдони яхбандӣ 29570,0 ҳазор км²-ро ташкил дода, нисбат ба майдони яхбандии замони муосир 3,5 маротиба зиёдтар будааст.

II. давраи дуум, ки 100 ҳазор сол пеш ба вуқӯъ омадааст, давраи яхбандии Лахш номида мешавад, ки майдони яхбандӣ дар ин давра 24860,0 ҳазор км²-ро ташкил дода, нисбат ба майдони яхбандии замони муосир 2,9 маротиба зиёдтар будааст. Майдони яхбандиҳо дар ин давра дар минтақаи Помири шарқӣ ду маротиба кам гардида, дар дигар қисматҳои Помир ва қаторкӯҳҳои Ҳисору Олой се маротиба афзудааст.

III. давраи сеюми яхбандиҳо майдонҳои яхбандии муосирро дар бар мегиранд, ки майдони он зиёда аз 7864,7 км² ё худ 6 %-и ҳудуди кишварро ишғол намуда, тибқи феҳрест шумораи онҳо 8492 ададро ташкил медиҳанд.

Бузургтарин қисмати яхбандии муосир дар минтақаи Помир воқеъ буда, он аз масоҳати яхбандии тамоми ҳудуди Қафқоз 3,5 маротиба зиёдтар аст.

Вобаста ба мавзеи ҷойгиршавӣ, таснифи яхбандиҳо тибқи ҳавзаҳои дарёҳои кишвар чунин ҳолатро доранд:

I. дар ҳавзаҳои дарёи Аму зиёда аз 6792 адад ва ё худ 82,4 %-и пиряхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 6644,4 км² –ро ташкил медиҳад, аз ҷумла:

а) дар ҳавзаи дарёҳои Кофарниҳон ва Қаратоғ зиёда аз 380 адад ва ё худ 4,7 %-и пирияхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 120,6 км² –ро ташкил медиҳад;

б) дар ҳавзаи дарёи Вахш зиёда аз 2295 адад ва ё худ 25,3 %-и пирияхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 3180,3 км²–ро ташкил медиҳад;

в) дар ҳавзаи дарёи Панҷ зиёда аз 4117 адад ва ё худ 52,4 %-и пирияхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 3343,5 км² –ро ташкил медиҳад.

II. дар ҳавзаи дарёи Зарафшон зиёда аз 1125 адад ва ё худ 12,2 %-и пирияхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 686,7 км² –ро ташкил медиҳад.

III. дар ҳавзаи Зоркӯл ва Марқансу зиёда аз 575 адад ва ё худ 5,4 %-и пирияхҳо ҷойгир гашта, майдони ишғолнамудашон 533,6 км² –ро ташкил медиҳад.

Агар ба ҳолати мавҷудаи пирияхҳо нигарем, танҳо ҳаминро таъкид намудан зарур аст, ки майдони яхбандиҳо нисбат ба яхбандии давраи Лахш ба маротиб кам гардида, ҳолати ташвишоварро ба вуҷуд овардааст. Пирияхи калонтарини минтақа – пирияхи Федченко (Муқсу), ки дар давраи яхбандии Лахш дарозии он ба 171 км баробар буд, имрӯз дорои дарозии 77 км мебошад, яъне қариб 100 км дарозии он коҳиш ёфтааст. Чунин ҳолат дар дигар пирияхҳои калонтарини кишвар ба мушоҳида мерасад. Дарозии пирияхи Зарафшон дар давраи яхбандии Лахш ба 104,6 км буд, имрӯз ба 27,8 км, яъне чор маротиба кам гаштааст; дарозии пирияхи Гармо (Ваҳё) дар ҳавзаи дарёи Оби хингоб дар давраи яхбандии Лахш 73,5 км буда, имрӯз ба 30,4 км баробар шудааст, яъне зиёда аз ду маротиба кам гаштааст; дарозии пирияхи Ҷамъияти географии Рус (Ванҷ) дар давраи яхбандии Лахш 62,5 км буда, имрӯз ба 23,2 км баробар шудааст, яъне се маротиба коҳиш ёфтааст. Дарозии пирияхи Мазор дар ҳавзаи дарёи Оби хингоб дар давраи яхбандии Лахш ба 40 км буд, имрӯз ба 16,8 км, яъне 2,5 маротиба кам гаштааст. Дарозии пирияхи Бозбайтал дар ҳавзаи дарёи

Бартанг дар давраи яхбандии Лахш ба 38,0 км баробар буд, имрӯз бошад он ба 4,6 км баробар аст, яъне қариб даҳ маротиба кам гаштааст.

Яке аз ҳадафҳои ташаббуси навбати роҳбарияти сиёсии кишвар ин ҷалб намудани ҷавонон ва занон дар ҳалли масъалаҳои об ва тавсеаи ҳамкориҳои илмиву технологӣ мебошад.

Нақшаи чорабиниҳо оид ба татбиқи ҳадафҳои зикргардида маҳз ба таълим ва бозомӯзии мутахассисони ҷавон ва ба роҳ мондани корҳои илмӣ-тадқиқотӣ дар соҳаи об ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ, истифодабарӣ ва ҳифзи захираҳои об нигаронида хоҳанд шуд.

Ташаббуси навбатии роҳбарияти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад, барои таъмини суботи экологӣ, ҳалли мушкилоти захираҳои яхию обии кишвар, ҷиҳати омода намудани мутахассисони баландихтисос, таъмини иштироки занон ва духтарон дар идоракунӣ ва ҳифзи захираҳои обию пиряхӣ ва баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии сайёра омили такконбахш мегардад.

Шарифов Г.В.

дотсенти кафедраи гидрогеология

ва геологияи муҳандисии

факултети геологияи

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон